

ANTIKVARISKT UTLÅTANDE
**KONSTHALLEN 14, STOCKHOLM – AKUSTIKÅTGÄRDER
FÖNSTER**
BAKGRUND

I samband med utvidgning av Gröna Lunds verksamhet inom kvarteret Skeppsholmsviken 6 har Tyréns AB fått i uppdrag att upprätta ett antikvariskt utlåtande kring planerade akustikåtgärder inom fastigheten Konsthallen 14.

FÖRUTSÄTTNINGAR
GÄLLANDE PLAN

I gällande detaljplan, Dp 2001-05188-54 (laga kraft 2004-04-07), har Konsthallen 14 försetts med användningsbestämmelse Q och skyddsbestämmelse q1:

Q – Användning anpassad till bebyggelsens kulturvärden

q1 – Skyddsföreskrifter i plan i enlighet med byggnadsminnesförklaring från 1994.

Byggnaderna får inte rivas eller till sitt yttre förändras. I byggnaderna får inte sådana åtgärder vidtas som medför ändring av stomme, ursprunglig planlösning eller ursprunglig fast inredning. Den till fastigheten hörande tomten skall behålla sin nuvarande karaktär med gårdsplan och träd. Byggnaderna och tomten skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

KULTURMINNESLAGEN

Konsthallen 14 byggnadsminnesförklarades 1994-01-13, och skyddas därmed av Kulturminneslagen (1988:950) 3 kap. Byggnadsminnet är försett med följande skyddsbestämmelser:

1. *Byggnaderna får inte rivas*
2. *Byggnaderna får inte till sitt yttre förändras.
Härmed avses: naturstenssockel, slätputsade fasader, listverk, taklister, fönsterutformning, blindfönster, fönstersättning, port mot gata och gård, entrédörrar, plåttak, takkupor på det norra huset, skorstenar.*
3. *I byggnaderna får inte sådana åtgärder vidtagas som medför förändring av stomme.
Härmed avses: yttermurar, källarvalv, bärande innerväggar, bjälklag och takstolskonstruktioner.*
4. *I byggnaderna får inte åtgärder vidtagas som medför ändring av ursprunglig planlösning.*
5. *I byggnaderna får inte sådana åtgärder vidtagas som medför ändring av fast inredning.
Härmed avses: trägolv, stengolv, tegelgolv, plansteg, fotlister, paneler, foder, dörrar, gångjärn, dörrlås med vred, fönsterbänkar, kakelugnar, taklister och takrosetter.*

6. Den till fastigheten hörande tomten skall behålla sin nuvarande karaktär med gårdsplan och träd.
7. Byggnaderna och tomten skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt plan- och bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

Fastigheten Konsthallen 14 är utpekad som mycket värdefull och markerad som blå, den högsta klassificeringsgraden.

Blått är den högsta klassen och omfattar bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Kortfattat innebär blåklassificering att inga ingrepp i byggnaden får göras som ur kulturhistorisk synvinkel är ovarsamma, negativa för stadsbilden eller som förvanskar kulturhistoriska värden.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Fastigheten bedöms omfattas av PBL:s förbud mot förvanskning, samt de generella paragraferna om varsamhet och underhåll:

PBL kap 8 § 13 (förvanskning):

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL kap 8 § 14 (underhåll):

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL kap 8 § 17 (varsamhet):

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

KORT HISTORIK

Byggnaden uppfördes etappvis mellan 1861 och 1870. En mindre byggnadsdel från 1849 ingår i ett av bostadshusen. Från rivna 1700-talsbyggnader på platsen har ett antal inredningsdetaljer återanvänts.

Byggherre var minuthandlare Pehr Pettersson. Komplexet har alltid innehållit i huvudsak bostäder men här har även funnits butiker och restauranger. Längre låg i byggnaden en polisstation. Så sent som 1972 uppfördes en låg arrestbyggnad längs Falkenbergsgatan. Fastigheten har ägts av Stockholms stad sedan 1930 och ingår i AB Stadsholmens bestånd.

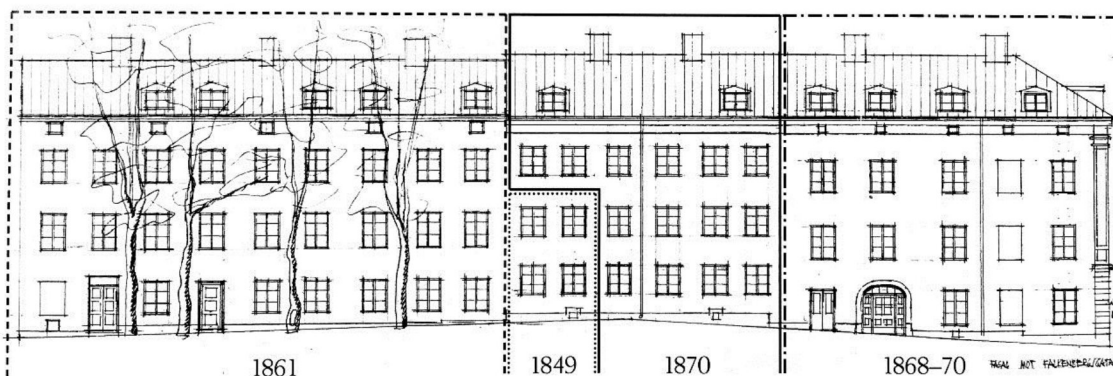

Illustration som visar de olika byggnadsetapperna. Ur boken "Borgarhus och kåkar".

KORT OM PROJEKTET

Gröna Lunds utvidgade verksamhet kommer innebära en större ljudbelastning på fastigheten Konsthallen 14. För att säkerställa att ljudnivåerna inomhus uppfyller kraven för bostäder kommer akustiskåtgärder i form av fönsterbyte behöva utföras.

För att utreda om detta är möjligt, och för att fastställa vilka fönstertyper som förekommer har en fönsterinventering i den aktuella fastigheten utförts av Tillsammans Arkitekter (*Fönsterinventering Konsthallen 14, Falkenbergsgatan 5a, 5b, 5c, 2018-10-04*). Fönstren har dokumenterats genom fotografering och inmätning. Inventeringen visade att samtliga byggnadens fönster byttes ut under sent 1960-tal i samband med att lägenheterna moderniserades.

De befintliga fönstren utgörs av kopplade bågar i instickskarmar, monterade 1969-70, med ett undantag. En hyresgäst har i sin lägenhet återmonterat de ursprungliga fönsterbågarna från 1860-talet. Den ursprungliga karmen har då kunnat återanvändas. Mittposten har emellertid nyttillverkats utifrån ett sparad fragment. I fasaden finns även flera blindfönster som förlorat sin ursprungliga funktion i samband med modernisering av lägenheterna. Blindfönstren har också bevarat ursprungliga bågar.

Diskussioner kring fönsteråtgärder har förts med fastighetsägaren, AB Stadsholmen. I deras övriga byggnadsbestånd har liknande projekt genomförts tidigare, och kan fungera som referensprojekt. På Bastugatan, inom den av stadsmuseet blåklassade fastigheten Lappskon Större 8, genomfördes fönsterbyten inför det planerade arbetet med Citybanan. Nyttillverkade fönster utformades med traditionella metoder och material (träfönster med spröjs och separat inner- och ytterbåge, utan kassetter eller dyl.), och med utgångspunkt i ursprunglig gestaltning.

PLANERADE ÅTGÄRDER

Inledningsvis planeras provmontage i den lokal på bottenplanet som disponeras av Gröna Lund. Detta för att för att antikvarie och fastighetsägare ska kunna godkänna utseende och utförande, och för att akustiker ska kunna säkerställa att konstruktionen uppfyller kravet på ljudisolering. Två möjliga förhållningssätt har identifierats:

- Om möjligt används befintliga karmar. Detta har varit möjligt i det fall där ursprungliga bågar tidigare återmonterats, karmen var i de fallen relativt oskadd trots montage av instickskarmar. Nya bågar tillverkas med utgångspunkt i de bevarade och återmonterade 1860-bågarna. Ett ljudisolerande glas monteras i innerbågen, och ytterbågen förses med s.k. kulturglas. Om möjligt monteras även ljudisolerat tilluftsdon i karmens övre del.

Återanvänds befintliga karmar slipper man göra putslagningar kring fönstren. Utifrån fastighetsägarens tidigare erfarenheter med liknande projekt kan det dock vara svårt att få till passning med nytillverkade bågar i äldre karmar som rört sig, satt sig och blivit sneda.

- Karm och båge nytillverkas likt befintliga ursprungliga fönster. Väljs en lösning med nytillverkade karmar är det möjligt att integrera tilluft med ljudisolering i karmens övre del, något som är betydligt svårare i befintlig karm. Det är sannolikt också lättare tillverka nya bågar med god passning. Det är emellertid troligt att det uppstår puts-skador vid karmbytet. Äldre karmar kan ha s.k. horn, dvs att de fortsätter ut på sidorna och ligger inmurade under teglet. De kan också ha andra typer av infästningar i muren som ger upphov till skador vid demontage.

De två olika metoderna utvärderas efter provmontage. Oavsett vald metod eftersträvas en historiskt korrekt utformning sett till metoder och material. Detta gäller även bleck, beslag och placering i murliv.

Den lägenhet som har bevarat de ursprungliga fönstren används i dagsläget endast för representation, varför det är möjligt att behålla befintliga fönster. Kompletterande åtgärder, sannolikt byte av glas i innerbågen, kan komma att aktualiseras om lägenheten återgår till bostadslägenhet.

UTLÅTANDE

Befintliga fönster med instickskarmar ger ett klumpigt intryck och håller inte den gestaltningsmässiga klass som kan förväntas i en byggnadsminnesförklarad fastighet. Ett fönsterbyte, förutsatt att det håller samma nivå som det utpekade referensprojektet inom Lappskon mindre 8, skulle snarast återställa fasadens ursprungliga uttryck och göra arkitekturen större rättvisa. Det skulle också öka förståelsen för ursprungligt utförande.

Då flera äldre bågar bevarats finns goda möjligheter att nytillverka fönster i ett utförande som överensstämmer med ursprunglig gestaltning. De befintliga ursprungliga fönstren bör, liksom de äldre blindfönstren, bevaras.

En lösning där den ursprungliga karmen återanvänds har både antikvariska och resursmässiga fördelar och bör eftersträvas.

De fönster som ersätts har bedömts vara av ringa värde. Åtgärden bedöms kunna genomföras utan att byggnadens kulturvärde påverkas negativt.

Då fastigheten är byggnadsminnesförklarad krävs tillstånd av länsstyrelsen.

Stockholm 2018-11-12

Lisa Johansson
Byggnadsantikvarie

Bilaga 1

Fastigheten Konsthallen 14. Röd rektangel markerar den lägenhet där ursprungliga fönster återmonterats. Några blindfönster med ursprungliga bågar bevarade syns också i fasaden. Lägga märke till övriga fönsters instickskarmar med klumpigare ramverk.

De bevarade äldre fönstren sedda inifrån lägenheten.

Den vanligast förekommande fönstertypen i byggnaden. Notera den utanpåliggande spröjsen, och avsaknaden av profilerings.